

УДК 371.134/.373.3:001.89(045)

О. Л. ШКВИРкандидат педагогічних наук, доцент
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія**ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ
МОДЕЛІ СТУПЕНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті акцентовано на проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень в умовах ступеневої освіти. Доведено необхідність розробки концептуальної моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Висвітлено хід, методику та результати експериментальної перевірки ефективності впровадження авторської моделі.

Ключові слова: *індекс задоволеності, мотиваційна сфера, дослідницькі знання, дослідницькі вміння.*

Поступове входження вищої національної освіти до Болонського процесу та концептуальні зміни в структурі та змісті української загальної середньої освіти зумовлюють потребу в якісному оновленні системи ступеневої підготовки майбутніх учителів, підвищення рівня їх наукової підготовки. Адже побудова нової української школи потребує вирішення проблем підготовки вчителя-дослідника, готового до проектування, інновацій та творчості.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що наразі накопичено значний досвід підготовки вчителя до дослідницької діяльності: методології педагогічних досліджень (С. Гончаренко, В. Загвязинський, В. Краєвський, В. Полонський та ін.); теоретичні засади підготовки майбутніх фахівців до науково-дослідної діяльності (А. Кочетов, О. Приходько, Н. Яковлева та ін.).

Проте недостатньо розглянутою залишається проблема ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень. Тому ми розробили концептуальну модель означеної підготовки та здійснили експериментальне дослідження її ефективності.

Експеримент було проведено на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Вибір названих закладів зумовлено однаковим підходом до ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів: набір абітурієнтів на факультет початкової освіти здійснюється після дев'ятого класу, а підготовка передбачає такі ступені, як "молодший спеціаліст" (4 роки), "бакалавр" (2 роки), "магістр" (1,5 роки).

Мета статті – висвітлити результати перевірки ефективності впровадженої моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень.

Після завершення студентами навчання на першому освітньо-кваліфікаційному рівні (4 курс), бакалаврському (6 курс), магістерському (7 курс) ми провели контрольні зрізи в ЕГ та КГ для виявлення відмінностей у рівнях готовності до проведення педагогічних досліджень за експериментальних умов. Для цього було проведено анкетування, яке відповідало логіці дослідження та містило блоки показників, що характеризують рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень: визначення рівня задоволеності педагогічною професією, проведенням педагогічних досліджень та сформованості мотиваційної сфери (ціннісно-мотиваційний компонент); виявлення рівня сформованості педагогічного мислення та дослідницьких знань (когнітивний компонент); виявлення рівня сформованості дослідницьких умінь (операційно-діяльнісний компонент); визначення рівня готовності до проведення педагогічних досліджень (результат підготовки).

Варто зазначити, що кількість студентів на кожному наступному рівні вищої освіти зменшувалася, що передбачено ліцензійними справами спеціальності “Початкова освіта”: на першому освітньо-кваліфікаційному рівні експериментальну групу становили 158 студентів означених навчальних закладів, контрольну – 162; на бакалаврському рівні вищої освіти експериментальну групу представили 102 особи, контрольну – 122 особи; на магістерському рівні експериментальну групу становили 43 особи, контрольну – 47 осіб.

Чим вищий рівень задоволеності педагогічною професією, тим успішніше вчитель вирішує професійні завдання. Тому, оцінюючи рівень готовності майбутніх учителів до проведення педагогічних досліджень у початковій школі, треба враховувати рівень задоволеності студентів професією педагога, зокрема дослідницькою роботою (він змінюється в межах від -1 до +1). Із цих позицій випускникам спочатку було запропоновано відповісти на такі запитання: “Чи подобається вам педагогічна професія?” і “Чи подобається вам проводити педагогічні дослідження?”

На основі аналізу відповідей ми визначили (за методикою Н. Кузьміної та В. Ядова [1; 2; 3]) індекс задоволеності професією та процесом проведення педагогічних досліджень (J). Загальний індекс задоволеності було визначено за формулою:

$$J = \frac{a/+1/+ b/+0,5/+ c/0/+ d/-0,5/+ e/-1/}{N},$$

де N – кількість респондентів; J – індекс задоволеності; a – кількість студентів, дуже задоволених педагогічною професією (дослідницькою діяльністю); b – кількість студентів, швидше задоволених, аніж незадоволених; c – кількість студентів, яким байдуже; d – кількість студентів, швидше

незадоволених, аніж задоволених педагогічною професією (дослідницькою діяльністю); e – кількість студентів, цілком незадоволених; l – кількість студентів із невизначеною позицією.

За допомогою порівняльного методу ми зіставляли результати опитування ЕГ та КГ.

Аналіз відповідей на запитання (“Чи подобається Вам педагогічна професія?”; “Чи подобається Вам проводити педагогічні дослідження?”) допоміг нам вирахувати індекс задоволеності дослідницькою діяльністю (проведенням педагогічних досліджень). Результати свідчать, що індекс задоволеності проведенням педагогічних досліджень значно вищий в експериментальних групах на кожному рівні вищої освіти, аніж у контрольних (табл. 1).

Таблиця 1

**Загальний індекс задоволеності
проведенням педагогічних досліджень**

Рівень вищої освіти	Групи	Кількість респондентів							Індекс задоволеності
		Всього	a	b	c	d	e	l	
Молодший спеціаліст	КГ	162	16	79	21	25	8	13	0,46
	ЕГ	158	32	108	13	5	–	–	0,70
Бакалавр	КГ	122	22	79	9	5	3	4	0,53
	ЕГ	102	46	53	–	3	–	–	0,75
Магістр	КГ	47	10	26	2	1	–	2	0,65
	ЕГ	43	24	19	–	–	–	–	0,87

Також заслуговує на увагу той факт, що в експериментальних групах у декілька разів збільшилася кількість студентів, дуже задоволених проведенням педагогічних досліджень (a), на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти відсутні респонденти, які байдуже ставляться до проведення педагогічних досліджень, (c) і ті, хто цим цілком незадоволений (e) або має невизначену позицію (l). Безперечно, все це вказує на результативність проведеної роботи в ЕГ на кожному етапі підготовки.

Однак індекс задоволеності не дає уявлення про причини того чи іншого ставлення до дослідницької діяльності. Виявити їх можна шляхом аналізу мотиваційної сфери студента, яка відображає потреби особистості та характеризує силу емоційного ставлення до проведення педагогічних досліджень майбутніми педагогами. Чим більше студент вбачає в дослідницькій діяльності привабливих сторін, тим більш стійким є його ставлення до цієї діяльності в майбутньому. Тому наступним кроком нашого дослідження було виявлення рівня мотиваційної сфери студентів. Ми провели опитування (анкетування) випускників контрольних і експериментальних груп з метою визначення чинників, які приваблюють (чи не приваблюють) у дослідницькій діяльності вчителя початкової школи. За допомогою методу полярних профілів визначали коефіцієнт значущості (K_3), який варіює в межах від -1 до +1. Результати відповідей свідчать про поступове підвищення мотивації студентів з кожним рівнем вищої освіти як у контроль-

них, так і в експериментальних групах. Однак значне підвищення показників емоційного критерію мотивації майбутніх учителів-дослідників початкових класів спостерігається в експериментальних групах (табл. 2).

Таблиця 2

Зміни в мотиваційній сфері студентів

№ з/п	Мотиви привабливості дослідницької діяльності вчителя	К.З. за результатами					
		молодший спеціаліст		бакалавр		магістр	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1.	Можливість вивчати учнів, класний колектив, батьків	0,64	0,76	0,69	0,83	0,74	0,86
2.	Перевіряти ефективність впровадження інноваційних методів та форм навчально-виховної роботи	0,44	0,64	0,57	0,77	0,64	0,84
3.	Творчий характер роботи вчителя-дослідника	0,60	0,74	0,68	0,82	0,78	0,90
4.	Потреба у постійному науковому пошуку	0,43	0,52	0,50	0,67	0,61	0,74
5.	Відповідність роботи моїм здібностям	0,52	0,68	0,66	0,78	0,71	0,85
6.	Складний характер роботи вчителя як дослідника	0,41	0,61	0,49	0,69	0,57	0,79
7.	Можливість бачити результати педагогічної праці	0,63	0,73	0,72	0,81	0,77	0,88
8.	Можливість аналізувати результати педагогічної праці та відповідно вдосконалювати навчально-виховний процес	0,62	0,78	0,71	0,82	0,78	0,89

Домінуючими стали мотиви, пов'язані з творчим характером роботи вчителя-дослідника; з можливістю бачити результати праці, аналізувати результати педагогічної праці та, відповідно, вдосконалювати навчально-виховний процес. Варто зауважити, що в студентів експериментальних груп на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти потреба в науковому пошуку набагато зросла. Вважаємо, що все це є наслідком активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, використання різноманітних педагогічних засобів, визначених у моделі.

Наступним кроком було визначення рівня сформованості педагогічного мислення та дослідницьких знань (когнітивний компонент).

Студентам було запропоновано оцінити свій рівень умінь вирішення педагогічних завдань. Аналіз результатів свідчить про те, що в контрольних групах першого освітньо-кваліфікаційного рівня переважає низький рівень, тоді як в експериментальних – середній; на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти в експериментальних групах простежується суттєве збільшення кількості студентів, у яких рівень сформованості вирішення педагогічних завдань середній та високий. Відповідно, ми визначили й рівень сформованості педагогічного мислення студентів (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень сформованості педагогічного мислення студентів, %

Рівень вищої освіти	Групи	Рівень		
		низький	середній	високий
Молодший спеціаліст	КГ	49	42	9
	ЕГ	28	53	19
Бакалавр	КГ	25	59	16
	ЕГ	8	69	23
Магістр	КГ	6	56	38
	ЕГ	0	53	47

Позитивна динаміка підвищення рівня сформованості педагогічного мислення студентів експериментальних груп переконливо доводить доцільність організації навчання як дослідження, використання системи педагогічних завдань, особистісно орієнтованих технологій.

Далі студентам було запропоновано оцінити рівень сформованості дослідницьких знань. Кожен з компонентів знань було оцінено за п'ятибальною шкалою, де максимальний рівень сформованості певного компонента – 5 балів, мінімальний – 1 бал. Обробка відповідей студентів показала, що в експериментальних групах значно підвищився рівень знань методів науково-педагогічних досліджень (табл. 4).

Таблиця 4

Самооцінка студентами рівня сформованості дослідницьких знань

№ з/п	Дослідницькі знання	Загальний рівень сформованості знань (у балах)					
		молодший спеціаліст		бакалавр		магістр	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1.	Принципи педагогічного дослідження	3,9	4,2	4,1	4,4	4,3	4,5
2.	Логіка педагогічного дослідження	3,9	4,3	4,2	4,5	4,4	4,6
3.	Напрями педагогічних досліджень	3,6	4,3	3,9	4,4	4,1	4,5
4.	Значення педагогічних досліджень у діяльності вчителя початкових класів	4,2	4,6	4,4	4,8	4,6	5,0
5.	Емпіричні методи педагогічних досліджень	3,9	4,6	4,5	4,6	4,5	4,7
6.	Теоретичні методи педагогічних досліджень	3,4	4,5	4,2	4,5	4,4	4,8
7.	Математичні та статистичні методи педагогічних досліджень	3,1	4,2	3,8	4,4	3,9	4,5
8.	Український досвід проведення педагогічних досліджень	3,4	4,4	4,1	4,6	4,2	4,6
	В середньому	3,7	4,4	4,1	4,5	4,3	4,7

Безсумнівно, такі результати пояснюють викладанням в експериментальних групах спецкурсу “Методика педагогічних досліджень у початковій

школі”, вдосконаленням змісту психолого-педагогічних дисциплін, науково-дослідної роботи студентів, системою виконання дослідницьких завдань.

На наступному етапі студентам було запропоновано оцінити рівень сформованості дослідницьких умінь за п'ятибальною шкалою [4]. Результати свідчать про те, що рівень сформованості дослідницьких умінь у студентів експериментальних груп є вищим на кожному рівні вищої освіти порівняно з контрольними групами (табл. 5).

Таблиця 5

Самооцінка студентами рівня сформованості дослідницьких умінь

№ з/п	Дослідницькі вміння	Загальний рівень сформованості вмінь (у балах)					
		молодший спеціаліст		бакалавр		магістр	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	ЕГ	КГ
1.	Діагностичні	3,9	4,3	4,0	4,3	4,1	4,5
2.	Гностичні	3,8	4,2	4,0	4,3	4,1	4,6
3.	Проектувальні	3,9	4,3	4,2	4,4	4,3	4,6
4.	Конструктивні	3,8	4,2	4,0	4,4	4,1	4,5
5.	Комунікативні	4,2	4,4	4,4	4,6	4,5	4,8
6.	Організаторські	3,9	4,4	4,1	4,5	4,2	4,7
7.	Прикладні	4,0	4,3	4,2	4,5	4,3	4,6
8.	Педтехніка	4,0	4,4	4,2	4,5	4,3	4,4
	В середньому	3,9	4,3	4,2	4,4	4,3	4,6

Особливу увагу варто звернути на значний рівень зростання сформованості гностичних, проектувальних, конструктивних, організаторських умінь у студентів експериментальних груп. Матеріали дослідження показують, що впроваджені нами дослідницькі завдання під час вивчення педагогічних дисциплін і різних видів практики, педагогічні задачі, оптимальне поєднання репродуктивної та творчої діяльності в експериментальних групах сприяли більш інтенсивному формуванню дослідницьких умінь порівняно з традиційною системою підготовки в контрольних групах.

Отримані результати дослідження були підтверджені й такими даними анкетування щодо готовності до проведення педагогічних досліджень у початковій школі (табл. 6).

Таблиця 6

Загальна картина готовності випускників до проведення педагогічних досліджень

№ з/п	Рівень готовності до проведення педагогічних досліджень	Кількість студентів (у %)					
		молодший спеціаліст		бакалавр		магістр	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1.	Високий	10	18	16	25	10	29
2.	Середній	72	75	72	71	86	71
3.	Низький	18	7	12	4	4	0

Як видно з табл. 6, в експериментальних групах значно зріс відсоток студентів, які вважають, що вони підготовлені до проведення педагогічних досліджень на високому та середньому рівні. Відповідно, зменшився відсоток студентів, які до дослідницької діяльності підготовлені на низькому рівні. Примітним є такий позитивний факт, що ніхто із студентів магістратури не вважає себе підготовленим до означеної діяльності на низькому рівні.

Висновки. Отже, отримані дані переконливо підтверджують ефективність упровадженої в експериментальних групах моделі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень, яка передбачає використання особистісно орієнтованих педагогічних технологій, педагогічних задач, дослідницьких завдань, спецкурсу “Методика проведення педагогічних досліджень у початковій школі”, вдосконалення змісту педагогічних дисциплін і науково-дослідної роботи студентів.

Список використаної літератури

1. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина. – Ленинград : ЛГУ, 1970. – 114 с.
2. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособ. / Н. В. Кузьмина. – Ленинград : Ленинградский гос. ун-т, 1980. – 172 с.
3. Ядов В. А. Методология и техника социологических исследований / В. А. Ядов. – Тарту, 1969. – 213 с.
4. Шквир О. Л. Дослідницькі педагогічні вміння вчителя початкових класів: теоретичний аспект / О. Л. Шквир // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Серія: педагогіка та психологія. – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2013. – Вип. 642. – С. 190–198.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2017.

Шквыр О. Л. Проверка эффективности внедрения модели ступенчатой подготовки будущих учителей начальных классов к проведению педагогических исследований

В статье акцентировано внимание на проблеме подготовки будущих учителей начальных классов к проведению педагогических исследований в условиях ступенчатого образования. Доказана необходимость разработки концептуальной модели ступенчатой подготовки будущих учителей начальных классов к проведению педагогических исследований. Освещены ход, методика и результаты экспериментальной проверки эффективности внедрения авторской модели.

Ключевые слова: индекс удовлетворения, мотивационная сфера, исследовательские знания, исследовательские умения.

Shkvyr O. Effectiveness Verification of Implementation of the Model of Multilevel Training of the Future Primary School Teachers to Conducting Educational Researches

The article focuses on the problem of training of the future primary school teachers to conducting pedagogical researches under the conditions of multilevel education. The necessity of the development by the author of the conceptual model of multilevel training of the future primary school teachers to conducting educational researches has been proved. The course, the methodology and the results of verification of the effectiveness of implementation of the mentioned model have been described in the publication. We should note that the experimental research was conducted on the basis of Luhansk Taras Shevchenko National University, Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical

Academy, as in these institutions the same approach to the preparation of the future primary school teachers, who enter after the ninth form, is carried out. It is agreed that verification of the results of the experimental work meets the logic of the research and it contained the following blocks of indicators: definition of the level of satisfaction with the pedagogical profession, conduct of pedagogical researches and the formedness of the motivational sphere (value-motivational component); identification of the level of formedness of pedagogical thinking and research knowledge (cognitive component); identification of level of formedness of research skills (operational-activity component); determination of the level of readiness to conduct pedagogical researches (result of training). The conclusion is made about the effectiveness of the author's model of multilevel training of the future primary school teachers to conduct pedagogical researches that involves the use of personality-oriented pedagogical technologies, pedagogical tasks, research tasks, special course "Methodology of Conducting Educational Researches in Primary School," improvement of the content of pedagogical disciplines and scientific-research work of students.

Key words: *index of satisfaction, motivational sphere, research knowledge, research skills.*